

Restaurátorképzés a Magyar Képzőművészeti Egyetemen

Görbe Katalin – Kovács Petronella

A Magyar Képzőművészeti Főiskolán a restaurátorképzés immár több mint fél évszázados múltra tekint vissza, ugyanis hazánkban – nemzetközi viszonylatban igen korán – 1948-ban indult meg a restaurátorok felsőfokú oktatása. A Főiskola 1971-ben egyetemi rangot kapott, majd 2000-ben vette fel a Magyar Képzőművészeti Egyetem nevet. A restaurátor szak 1974-től 2006-ig Restaurátorképző Intézet név alatt működött, majd ekkor az új Felsőoktatási Törvény értelmében újra Restaurátor Tanszékre módosult.¹ Az intézményi és a szervezeti egység nevében történt változásoknak tartalmi szempontból nincs jelentőségük.

Képzőművészeti szakirány

A többi művészeti akadémiához hasonlóan a Magyar Képzőművészeti Egyetemen is képzőművészeti alapokra épült a szakmai képzés. Ez lényeges szempont, mivel a művészeti-technikai összefüggések iránti érzék és kezűgyesség fejlesztése nélkülözhetetlen ezen a területen. A feledésbe merült történelmi technikák, anyaghasználat gyakorlati megismerése fejleszti a művészi beleérző képességet is, ennek révén közelebb juthatunk a restaurálás során felmerülő etikai és esztétikai problémák megoldásához.

A restaurátor hallgatók az alakrajzot, festést, mintázást eleinte a többi osztályban szétosztva tanulták, 1969 óta azonban önálló művésztanárral, egységes program szerint működnek. Ez lehetőséget nyújt a szempontok egyeztetésére, a folyamatos szakmai konzultációra.

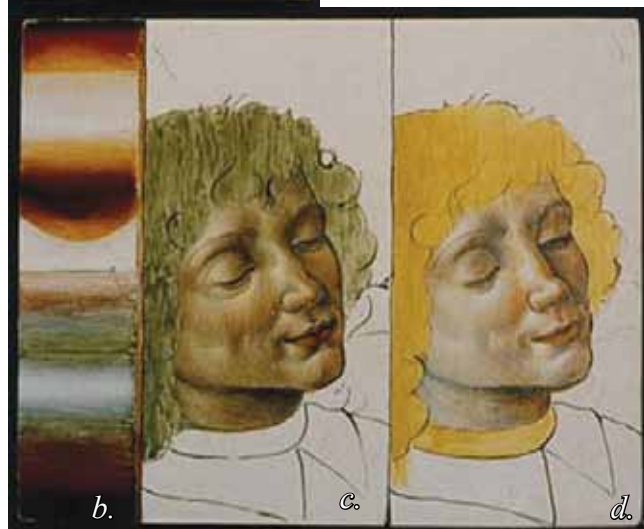
A többfordulós felvételi vizsga szigorú művészeti és szakmai kontrollja teszi lehetővé, hogy a művészeti alapprogramot meg lehessen valósítani. A festményrestaurátor specializációra jelentkezők számára a modell utáni fej- és aktrajzolás másolás egészíti ki, a fa- és kőszobor restaurátor specializációra felvételizőknek pedig fej-min-tázás, alakrajz és egy dombormű másolása a feladat.

A Magyar Képzőművészeti Főiskolán a festményrestaurálás után 1970-ben elkezdődött a szoborrestaurálás oktatása, ezt követte 1972-ben a falkép-restaurálás bevezetése, és 1974-ben levelező tagozatként megalakult a Tárgyrestaurátor szak is.

Magyarországon ez az egyetlen intézmény, amelyben restaurátorművész diplomát lehet szerezni. A képzés mind nappali, mind levelező tagozaton öt év. 1999 óta

1. a-d. kép.
S. Botticelli: Madonna gyermekkel és egy anyuval, részlet. Másolta: Bendel Judit, 1995.

doktori fokozat megszerzésére is lehetőség van, a három éves doktori iskola elvégzése után a sikeres aspiránsok DLA címet kapnak.

A restaurálás oktatásában a kezdetekhez képest teljes szemléletváltás következett be. Ma már a művészi teljesítményen túl alapvető követelménnyé vált a természet- és társadalomtudományos képzettség is, ami elengedhetetlen a kulturális javak megfelelő színvonalú helyreállításához. Erre épülnek a doktori tanulmányok is, amelyek alapku-tatásból, alkalmazott kutatásból, kísérleti fejlesztésből és ezek kombinációjából állhatnak.

Az oktatásban az elmélet és a gyakorlat nagyjából fele-fele arányban oszlik meg. A restaurátorok magas óraszám-ban hallgatnak speciális tárgyakat is: fizikát, kémiát, analitikát, fa- és pigment-anyagtant, festészeti technikákat (1. a-d. kép), műemlékvédelmet, műtárgyvédelmet, muzeológiát, ikonográfiát, viselettörténetet.

¹ A restaurátor osztály, majd a tanszék vezetői: Kapos Nándor (1948–1969), Dr. Entz Géza (1969–1974), Varga Dezső (1982–1990), Dr. Menráth Péter (1991–2012), Dr. Görbe Katalin (2012-).

2. a-b. kép. Ismeretlen szerb ikonfestő 18. század: Jézus sírbatétele. Festett fatábla, Szentendre, Szerb Egyházi Múzeum. Restaurálták: Kürtösi Brigitta, Simon Mária Magdolna, 2009–2010.

3. a-b. kép. Ismeretlen mester 15. század: Falképtöredék, Szécsény, Ferences plébániatemplom. Restaurálta: Seres Tamás, 2010–2011.

4. a-b. kép. Ismeretlen mester 17. század: Gyertyatartó angyal. Polikróm faszobor, Néprajzi Múzeum, Restaurálta: Samu Erika, 2006–2007.

5. a-b. kép. Ismeretlen mester 1778. Nepomuki Szent János szoborcsoport. Kőszobor, Mád, Önkormányzat. Restaurálta: Hering Zoltán, 2008–2009.

A Képzőművészeti restaurátor szakirányon belül három specializáció keretében festő-, faszobrász- és kőszobrász-restaurátor művészeket képezünk. A Restaurátor Tanszék a gyakorlati oktatás számára jelentős állami-, egyházi- és magángyűjteményekből kölcsönöz műalkotásokat. Az eredeti műtárgyak restaurálása során a hallgatóknak egyre növekvő nehézségű feladatokat kell megoldaniuk (2–5. kép). A gyakorlati munkát megelőző kutatások, természettudományos vizsgálatok és szakszerű tervezetek készítése egészíti ki, folyamatos tanári felügyelet mellett.

A diploma megszerzéséhez a műtermi gyakorlat teljesítésén kívül a szakdolgozat megírása is alapkövetelmény. Ezt segíti a tanszéki mikroszkópos kutató laboratórium, a több mint másfél ezer kötetből álló szakkönyvtár, dokumentáció-, fotó- és video-archívum, a tanulmányutak és szakmai továbbképző előadások.

Iparművészeti szakirány

Az egyetemi rangú tárgyrestaurátor képzés, mellyel a régészeti és iparművészeti tárgyakat addig felsőfokú végzettség nélkül gondozó múzeumi alkalmazottak is diplomát szerezhetnek, 1974-ben a Magyar Képzőművészeti Főiskola Restaurátorképző Intézete és a Múzeumi Restaurátor és Módszertani Központ együttműködésében indult meg. Korábban az egyetemi végzettség hiánya miatt a tárgyrestaurátorok megítélése igen vegyes volt. Az Iparművészeti Tárgyrestaurátor szakirányon való tanulás az első időkben kizárólag 3–5 éves gyakorlattal rendelkező múzeumi alkalmazottak számára volt elérhető, és a jelentkezők száma hosszú ideig nem csökkent, évente 80–100 fő körül mozgott, akik közül tízen-tizenketten nyertek felvételt.

A havi kb. egy hét elfoglaltsággal, elméleti és gyakorlati órákkal folyó levelező tagozatú képzést a hallgatók napi múzeumi feladatai és a munkahelyük restaurátorműhelyében elkészítendő vizsgamunkák egészítették ki. A tanulmányi idő négy év volt, melyet egy, a diplomamunka elkészítésére rendelkezésre álló félév egészített ki. 1991-ben a képzési idő tíz szemeszterre emelkedett, és a már 1982-ben megindult szakosodási lehetőség kibővült. Azóta a képzés öt, fa-bútor, fém-ötvös, papír-bőr, textil-bőr, valamint szilikát specializáción folyik a Magyar Nemzeti Múzeummal² való együttműködésben. A két intézmény közötti szerződés értelmében a tanórák többsé-

gének és a gyakorlatoknak a helyszíne a múzeum Országos Restaurátor és Restaurátorképző Központja.

A felvételi eljárás

Számos külföldi restaurátorképző intézménnyel szemben a Magyar Képzőművészeti Egyetemre jelentkezőknek felvételi vizsgát kell tenniük. Az Iparművészeti szakirányra jelentkezők felvételi eljárása három részből áll. Először otthoni munkáikból – tanulmányrajzok, bármilyen technikával készült színes tanulmányok és a választott specializációnak megfelelő egyéb munkák (pl. ötvöstárgy könyvkötés, intarzia, stb.) vagy másolatok – összeállított „mappát” adnak be. Akik ezen az első fordulón továbbjutnak egy későbbi időpontban négy napos felvételi vizsgán vesznek részt, ahol a feladat modell utáni csendéletrajzolás (egy nap), növényi motívum másolása agyagból (két nap), valamint szerves és szervetlen kémia teszt és általános műveltséget, kultúrtörténeti ismereteket felmérő kérdőív kitöltése.

A tanszék-, valamint a szakirányvezetőből és a meghirdetett specializációk vezetőiből álló felvételi bizottság elbírálja a jelentkezők teljesítményét, és akik megfeleltek a követelményeknek, azokat a harmadik szűrővizsgára engedi. Ez az utolsó megmérettetés négy napos, a specializációra jellemző feladatokból áll.³

Az ötből évente három specializációra hirdetünk felvételt, mivel a speciális tantárgyak sok oktatót igényelnek, és ez anyagilag nem teszi lehetővé az összes specializáció egyszerre történő indítását.

A képzés felépítése

Az Iparművészeti szakirányon a hallgatók az első évben szilikát, a másodikban fém, a harmadikban szerves alapú (fa, papír, bőr, textil) műtárgyak készítése technikai meg-

² A Múzeumi Restaurátor és Módszertani Központ jogutódja a Központi Múzeumi Igazgatóság 1991-ben történt megszüntetésekor a Magyar Nemzeti Múzeum vette át a műtárgyvédelmi asszisztens, a gyűjtemény és raktárkezelő, a különböző anyagfajtákra specializálódó segédrestaurátor tanfolyami képzések szervezésével, az egyetemmel együttműködésben folyó iparművészeti restaurátorképzéssel, valamint a konzerválás területén folyó kutatásokkal foglalkozó Restaurátor Osztályt. Ez 1991-től az MNM Restaurátor Főosztályának részeként működött, 2003-tól pedig a múzeum önálló szervezeti egysége, előbb Műtárgyvédelmi, Módszertani és Képzési Osztály, 2012-től Országos Restaurátor és Restaurátorképző Központ néven. Az Iparművészeti restaurátor szakirány vezetői: 1974–1991 Szalay Zoltán, 1991–2001 Dr. Timárné Dr. Balázsy Ágnes, 2001-től Mravik Lászlóné Dr. Kovács Petronella.

³ Fa-bútor specializáció: díszítő motívumok másolása festéssel, egyszerű fakötések készítése, intarzia összevágása és összeállítása megadott rajz alapján, különféle furnérok faanyagának makroszkópos felismerése, egy adott bútor szakrajzának elkészítése.

Fém-ötvös specializáció: fémek darabolása, felület megmunkálása, alakítása, fémfelületek díszítése. Adott minta mérethelyes cizellálása. Adott formájú, méretű és falvastagságú edény műszaki szakrajzának elkészítése. Adott rajzolt minta kiegészítése, színretusálás papíron. Papír-bőr specializáció: könyvkötészeti alpműveletek, vászon- és bőrtábla készítése, papirkasírozás, ragasztás, kiegészítés. Színretusálás papíron. Egyszerű minták rajzának arányos kicsinyítése, illetve nagyítása. Bőryanagok összeépítése két-tíz varrással, rátétek kiszabása és felvarrása szücsstűvel. Gömbölyű fonás 4 szíjből. Bőrvékonyítás megadott vastagságra, az elvékonyított bőrszelek összeragasztása. Textil-bőr specializáció: textilmotívum másolása akvarellal. Szöveg szalagszövő eszközön. Zsinóros széleldolgozás, rátéthímzés és gomblyuk készítése különböző öltéstípusokkal. Fonatolás készítése. A három alapkötés típusának (vászon, sávoly, atlasz) felismerése. A bőrrel kapcsolatos feladatok azonosak a fentiekkel. Szilikát specializáció: edény felrakása agyagból kézzel, megadott minta alapján. Csempé és orientális motívumok másolása és festése akvarellal. Geometrikus mintaelemek kiegészítése szabadkézi rajzzal. Kerámia és üveg tárgyismereti felmérő teszt. Minden specializáción egy adott műtárgy készítése technikai leírása és állapotjellemezése.

6. kép. Szilikát készítőtechnika gyakorlat, másolat készítés, Iparművészeti szakirány I. évfolyam.

7. kép. Textilkonzerválás gyakorlat, Iparművészeti szakirány III. évfolyam.

8–9. kép. Diplomamunkán dolgozó hallgatók a farestaurátor műteremben.

10. kép. Megmentett műkincsek 2010. Diplomamunka kiállítás a Magyar Nemzeti Múzeumban.

oldásait és konzerválásuk módszereit ismerik meg, elméletben és gyakorlatban egyaránt (6–7. kép). Ezek mellett szervetlen és szerves kémia, fizika, anyagtan, anyagvizsgálat, műtárgykörnyezet, technikatörténet, általános művészettörténet, művelődéstörténet, restaurálástörténet és etika tantárgyakat tanulnak. Az első három közös év után a hatodik szemesztertől szétválik az évfolyam és az utolsó két évben az elméleti és gyakorlati tantárgyak egyaránt a választott specializációt szolgálják.

A 10. szemeszter a diplomamunka készítés ideje. A hallgatók műtárgyak restaurálását végzik diplomafeladatul, ami általában egy félévnél több időt vesz igénybe, ezért, a tárgyak kiválasztására már a 9. szemeszter elején sor kerül, és a folyó tanulmányok mellett elkezdődik történeti kutatásuk, anyagvizsgálatuk, valamint ezek alapján elkészül a restaurálási terv. Múzeumban dolgozó hallgatók általában munkahelyük gyűjteményéből hozzák a diplomamunkaként restaurálandó műtárgyat, a többieknek az egyetem országos vagy vidéki múzeumokból, egyházi gyűjteményekből biztosít megfelelő tárgyat (8–9. kép).

A szakdolgozat a restaurálás menetét és a kapcsolódó kutatásokat foglalja magába.

A restaurált diplomamunkákat 1996 óta évente – előbb az Iparművészeti Múzeumban, majd 2000-től a Magyar Nemzeti Múzeumban – a Megmentett műkincsek c. kiállításon mutatjuk be a nagyközönségnek (10. kép). A műtárgyak mellett tablókon szemléltetjük a restaurálás természettudományos és készítőtechnikai vizsgálatokra alapozott menetét. 2002-óta a Képzőművészeti szakirány végzőseinek munkáit is kiállítjuk. A közös megjelenéssel célunk egymás mellett láttatni, hogy egy régészeti lelet, egy kézirat, egy berakásos bútor vagy egy épületkerámia restaurálása nem kisebb szaktudást kíván, mint egy képzőművészeti alkotásé. A kiállításhoz kapcsolódva kétnyelvű – magyar, angol – katalógus jelenik meg a múzeum és az egyetem közös gondozásában.

Magyarországon a kulturális örökség védelmét törvény szabályozza, a restaurálás, a legtöbb hivatásszerűen végzett tevékenységgel szemben azonban még nem törvényesen védett szakterület. Ez is oka annak, hogy sokan ma is kontárookra bízzák értékeiket, esetenként igen sok kárt okozva ezzel a műkincsállományoknak. A rangos helyen megrendezett kiállítással a megrendelők figyelmét fel kívánjuk hívni a Magyarországon folyó restaurátor-képzésre, és arra, hogy megfelelő végzettségű szakemberekkel dolgoztassanak. A Restaurátor Szak tanárai nagy hangsúlyt fektetnek a pályakövetésre, így egyre több fiatal restaurátor jut színvonalasabb munkához.

11. kép. Finn és magyar bútorrestaurátor hallgató szász falitékát restaurál Erasmus intenzív projekt keretében. Nagyszeben, 2003.

Levelező (részidős) vagy nappali tagozatos (teljes idős) képzés?

Bár az Iparművészeti restaurátorképzés óraszámai a kezdetek óta megduplázódtak, sőt az 1982-ben bevezetett kötelező ásatási és művésztelapi gyakorlattal, valamint a fakultatív órákkal szinte a nappali tagozat óraszámát elérve az induláshoz képest közel háromszorosukra nőttek, az oktatás továbbra is levelező tagozaton, részidős képzésként folyik. Ez egyfelől jó – és tudásunk szerint több külföldi egyetemen tervezik,⁴ vagy már bevezették a részidős képzést – mert így munka vagy család mellett is megszerezhető a végzettség. Másrészt érezzük a hátrányát is, mert a jelentkezéshez már nem feltétel a múzeumi alkalmazás vagy gyakorlat, ezért egyre több a múzeumi háttérrel nem rendelkező fiatal a képzésben. Az óraszám törvényi korlátok miatt tovább nem növelhető, az elsajátítandó tananyag az említettek miatt azonban egyre több. Szerencsésebb lenne tehát, ha közel negyven év elteltével megindulna az Iparművészeti szakirányon is a nappali tagozatos oktatás. Mellette természetesen a részidős képzés is fenntartható lenne, azonban a korábbiakhoz hasonlóan több éves gyakorlat feltételként történő előírásával, és a tanulmányi idő alatti, szakterületen való munkavégzés feltételével, valamint annak ellenőrzési lehetőségével.

Nemzetközi kapcsolatok – közös projektek

A Magyar Képzőművészeti Egyetem az Erasmus hálózaton keresztül számos külföldi egyetemmel áll kapcsolatban. A Restaurátor Tanszék hallgatói közül egyre többen jutnak el ösztöndíjasként más országok restaurátorképző intézményeibe, vagy vesznek részt nemzetközi restaurálási programokban.

Az Iparművészeti szakirány 2003-ban az Erasmus felsőoktatási program keretén belül négy egyetem – a hildesheimi HAWK, a helsinki EVTEK,⁵ a nagyszebeni Univer-

12. kép. Ácsolt ládák a hégeni templom padlásán.

13. kép. Tanári megbeszélés a hégeni ládák restaurálása kapcsán. Dr. Gerdi Maierbacher-Legl (HAWK), Dr. Guttmann Márta, Dr. Kovács Petronella (MKE).

14. kép. Hégeni ácsolt láda felvált festékrétegeinek rögzítése, Segesvár, 2003.

sitatea Lucian Blaga és az MKE – hallgatóinak rendezett intenzív projektet „Conservation of Transylvanian Saxon Furniture” címmel (11. kép).⁶

Ugyanebben az évben Segesváron részt vettünk a HAWK által szervezett, a hégeni templom ácsolt ládáinak megmentésére irányuló programban (12–13. kép).⁷

2010–2013 között tagjai vagyunk a Metropolia egyetem által szervezett „Documentation of Historical Techniques in Arts and Crafts” intenzív projektnek, melynek

⁴ Pl. HAWK, Hildesheim. A részidős képzés azonban ott azt jelenti, hogy egy év tananyagát nem két, hanem több szemeszter alatt teljesítheti a hallgató, ezáltal a tanulmányi idő megnő.

⁵ Ma Metropolia University.

⁶ Részletesebben ld. Kovács Petronella: Beszámoló a Magyar Képzőművészeti Egyetem fa-bútorrestaurátor hallgatóinak Erdélyben végzett munkáiról. In: Isis Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek 5. Szerk. Kovács P. Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely, 2006. 61–91. pp.

⁷ A többéves program vezetője Dr. Gerdi Maierbacher-Legl, a HAWK professzora.

15. kép. A Margati vár, a Szír–Magyar Régészeti Misszió helyszíne.

17. kép. Ásatási gyakorlat a székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeum régészeinek vezetésével.

harmadik rendezvényére Hildesheim (2011) és Amsterdam (2012) után 2013-ban Magyarországon kerül sor. Szakirányunk több oktatója meghívottként speciális kurzusokat ad a bécsi „die Angewandten” és a helsinki Metropolia egyetemen.

2010-től részt veszünk a Szír–Magyar Régészeti Misszió munkájában, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem és más hazai, valamint külföldi felsőoktatási intézmény közreműködésével a margati várban folyó régészeti feltárásban (15–16. kép).⁸

A kötelező ásatási gyakorlatot hallgatóink a hazai és az említett margati ásatáson kívül Erdélyben, a Haáz Rezső Múzeum régészeivel is végezhetik.

Fa-bútorrestaurátor hallgatóink gyakorlatát, és újabban a szilikát specializáció restaurálás gyakorlatainak egy részét rendszeresen erdélyi múzeumokban tartjuk, hozzájárulva ezzel a határon túli magyarság tárgyi emlékeinek megőrzéséhez.

E tevékenységünk nyomán született meg 2000-ben az Erdélyi Magyar Restaurátorok Továbbképző Konferenciája⁹ és a hozzá kapcsolódó kiadvány, az Isis, melyeknek

⁸ Az ásatás vezetője Major Balázs PhD, a PPKE egyetemi adjunktusa.

⁹ A konferencia eleinte az erdélyi magyar restaurátorok anyanyelvi

16. kép. Ásatási és restaurálási gyakorlat a margati vár feltárásánál.

megalapításuk óta oktatóink rendszeres előadói, illetve szerzői.

Az udvarhelyi konferenciákon túl nemzetközi kapcsolataink révén az utóbbi években posztereken rendszeresen bemutatásra kerültek hallgatóink diplomamunkái a szlovéniai restaurátorok konferenciáján, Ljubjanában,¹⁰ valamint végzőseink előadásokat tartanak az Európai Tárgyrestaurátor Hallgatók Nemzetközi Konferenciáin.¹¹ A IV. Nemzetközi Hallgatói Konferenciára 2014-ben az MKE és az MNM rendezésében Budapesten kerül sor.

Dr. habil Görbe Katalin DLA

Festményrestaurátor művész, egyetemi tanár
Képzőművészeti Restaurátor Szakirány vezető
Magyar Képzőművészeti Egyetem
1062 Budapest, Andrásy út 69–71.
Tel.: +36-1-342-1738
E-mail: gorbe.katalin@mke.hu

Kovács Petronella DLA

Fa-bútorrestaurátor művész
Iparművészeti Restaurátor Szakirány vezető
Magyar Képzőművészeti Egyetem
Főosztályvezető
Országos Restaurátor és Restaurátorképző Központ
Magyar Nemzeti Múzeum
1084 Budapest, Könyves Kálmán krt. 14–16.
Tel.: +36-1-323-1423
E-mail: kovacs.petronella@gmail.com

továbbképzését szolgálta. Ma már, mint ahogy a 2011-ben megrendezett, a restaurátor oktatás helyzetével is foglalkozó XII. továbbképzés, sokkal szélesebb témakört ölel föl. A 2008 óta teljes terjedelmében románul is megjelenő Isis Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek egyes átfogóbb témájú tanulmányai pedig mind a magyarországi, mind pedig a Romániában, az utóbbi évtizedben megindult tárgyrestaurátor képzésében is helyet kapnak.

¹⁰ Konservator-Restavrator povzetki strokovnega srečanja 2012. (Ed.: Ana Motnikar.) Slovenski Etnografski Muzej, Ljubljana, 2012.

¹¹ Bakonyi Eszter, II. Conference of European Object Conservator Students, Metropolia University, Helsinki, 2009, Sor Zita, III. Conference of European Object Conservator Students, Akademie der bildenden Künste és az Universität für angewandte Kunst rendezésében, Wien, 2012.